

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับ การเปลี่ยนแปลงของชุมชนปกากะญอ (กะเหรี่ยง) บ้านแม่กลางหลวงและบ้านอังก้าน้อย อุทยาน แห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ มีแผนการดำเนินงานเป็นขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสังคมของปกากะญอในแง่มุมต่างๆ ทั้งความเป็นมาในอดีต สภาวะปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไปพร้อมๆ กัน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ได้แก่ แนวความคิดเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวความคิดเรื่องชุมชนกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับ ธรรมชาติของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีต่อ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วม ในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากการศึกษาเอกสารและตำรา ต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยยังได้เข้าร่วมการประชุมในหมู่บ้าน การเข้าร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่องอีกด้วย

3.2 การกำหนดแหล่งข้อมูล

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนในสองส่วนใหญ่ๆ คือ ปรากฏการณ์ที่เป็นภาวะ ของชุมชนที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนและปรากฏ การณ์เรื่องผลกระทบทั้งในเชิงบวกและลบที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ดังนั้น เพื่อให้มั่นใจว่าจะได้ข้อมูลที่ถูกต้อง จึงได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนการเก็บข้อมูล ดังนี้

3.2.1 หัวหน้าครัวเรือน หรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ จากทั้งสองหมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 75 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน รวม 75 คน สำหรับตอบแบบสอบถามเพื่อต้องการทราบข้อมูล โดยรวมของชุมชนตลอดจนความคิดเห็นและการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน โดยครอบคลุมข้อมูลดังนี้ คือ ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลทางด้านการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางสังคมและ วัฒนธรรมที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน และข้อมูลเกี่ยวกับระดับและลักษณะการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.2.2 ผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการ 1 คน ผู้นำศาสนา 1 คน เจ้าหน้าที่อบต. 1 คน ผู้อาวุโสที่เป็นผู้รู้ในหมู่บ้าน 1 คน รวม 4 คน ซึ่งผู้รู้เหล่านี้มีความสำคัญมากต่อการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน เรื่องราวในอดีตตลอดจนความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

3.2.3 ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่จำนวน 2 คน ซึ่งจะเป็นผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่ดำเนินอยู่ในหมู่บ้านในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเริ่มต้นดำเนินการ วิธีการดำเนินการ ผลกำไรขาดทุน ความสัมพันธ์กับชาวบ้าน การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการท่องเที่ยวในชุมชน

3.2.4 ผู้นำนักท่องเที่ยวและไกด์ในท้องถิ่น จำนวน 5 คน สำหรับศึกษาข้อมูลด้านรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณี ผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบที่มาจากการปฏิบัติงานและที่มาจากนักท่องเที่ยว ตลอดจนศักยภาพและความชำนาญ ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.2.5 กลุ่มแม่บ้าน สตรี และเยาวชน จำนวนหลายคน ซึ่งผู้วิจัยไม่ได้เจาะจงจำนวนที่แน่นอนไว้ อันเนื่องมาจากการสัมภาษณ์พูดคุยอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายครั้งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป และครูในชุมชน 1 คน ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้สัมผัสถึงผลกระทบและสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัว และชุมชน ตลอดจนการให้ข้อมูลด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตประจำวันได้

3.2.6 กลุ่มผู้สังเกตการณ์ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งมีหลายคนไม่สามารถระบุจำนวนได้ โดยกลุ่มนี้จะมาร่วมประชุมหมู่บ้านในบางครั้งได้ให้ข้อมูลผ่านการแสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวในชุมชน

3.2.7 กลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้เน้นประเด็นไปที่ความคิดเห็น ทศนคติ ผลดี ผลเสีย ความรู้ที่ได้จากการท่องเที่ยวในแนวนี้ ประสบการณ์ที่มีต่อธรรมชาติและชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการท่องเที่ยวที่ได้สัมผัส

3.2.8 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ประจำ อุทยานแห่งชาติคอกยอินทนนท์ จำนวน 1 คน เพื่อศึกษาถึงนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานฯ ปฏิสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวบ้านที่มีเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง

3.3 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

3.3.1 แบบสอบถามจำนวน 75 ชุด สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

3.3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นประเด็นคำถามแบบปลายเปิดที่กำหนดหัวข้อในการสนทนา พูดยุกับผู้ให้ข้อมูลไว้อย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที เมื่อปรากฏรายละเอียดข้อมูลที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยกำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ดังนี้

1) ข้อมูลหมู่บ้านต่างๆ ไป เริ่มตั้งแต่ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ประวัติผู้นำและเครือข่ายความสำคัญทางสังคมที่มีต่อกัน สภาพทางกายภาพของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น ที่ตั้ง การเคลื่อนย้าย จำนวนหลังคาเรือน จำนวนคน การเข้ามาของรัฐ และ โครงสร้างพื้นฐาน สภาพทางเศรษฐกิจ ระบบการผลิต การบริโภค ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง

2) สถานการณ์และสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้แสดงความคิดเห็น ทศนคติต่อการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน เปรียบเทียบให้เห็นผลดีและผลเสียที่กระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิม ระบบความเชื่อ วัฒนธรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่คำตอบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านอาชีพ คุณภาพชีวิตจิตใจ สังคม

3.3.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม การประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การทำงาน การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเป็นผู้นำทางนักท่องเที่ยว การสังเกตการณ์ สภาพชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมต่างๆ ของหมู่บ้าน การพบปะพูดคุย กิจกรรมที่คนในชุมชนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาต่อไป

3.3.4 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นสมุดบันทึกที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่างๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการเข้าศึกษาข้อมูลในพื้นที่

3.3.5 กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกเสียง สำหรับการบันทึกข้อมูลและเหตุการณ์สำคัญ นำมาทบทวนความเข้าใจระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 สํารวจที่ตั้ง ขอบเขต และลักษณะการใช้พื้นที่ที่จะศึกษาโดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตข้อมูลทางกายภาพ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เริ่มตั้งแต่การสังเกตข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้แก่ ที่ตั้งหมู่บ้าน ขอบเขตพื้นที่ของหมู่บ้าน และการใช้ประโยชน์ที่ดิน สภาพและชนิดของป่า ความสูงต่ำของพื้นที่ แม่น้ำ ถนน การตั้งบ้านเรือน รวมถึงการสอบถาม สังเกต และวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพูดคุยและเข้าร่วมประชุมกับกลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน โดยในที่ประชุม ผู้วิจัยจะวางตนในฐานะผู้สังเกตการณ์เท่านั้น

3.4.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาประกอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3.4.3 ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือในการเข้าทำการศึกษา ในพื้นที่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานนั้นๆ

3.4.4 การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจำนวน 75 ชุด ผู้วิจัยได้ร่วมเก็บข้อมูลกับทีมงานจำนวน 2 คน ซึ่งได้คัดเลือกมาจากคนในท้องถิ่นที่สามารถพูดภาษาไทยกลางและภาษากะเหรี่ยงได้ ผู้วิจัยได้ให้การอธิบายชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษา เครื่องมือ ข้อคำถาม และสิ่งที่ต้องการคำตอบแก่ทีมงาน เมื่อเสร็จสิ้นการรวบรวมข้อมูลในแต่ละวัน ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดพร้อมตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ แล้วทำการลงรหัสข้อมูลให้เป็นตัวเลขทั้งหมดโดยใช้โปรแกรม SPSS ในการประมวล

3.4.5 การเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจะรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่มย่อย การเข้าร่วมประชุมชาวบ้านและการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นโดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามที่นำเสนอไปภายใต้หัวข้อ 3.2 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาในการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามในฤดูกาลที่มีนักท่องเที่ยวน้อย (Low Season) คือประมาณช่วงเดือนสิงหาคม – กันยายน 2543 เป็นช่วงเวลาที่การดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนได้เวียนมาครบ 1 ปี ตั้งแต่เริ่มดำเนินการมา ส่วนการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพได้ทำการเก็บเป็นระยะๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น แต่การเก็บข้อมูลในส่วนการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยส่วนใหญ่แล้ว จะเก็บในช่วงฤดูกาลที่มีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการกันมาก (High Season) อยู่ระหว่างปลายๆ ปี 2543 ถึงช่วงต้นปี 2544

3.5 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

ภายหลังจากการเสร็จสิ้นการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลว่าครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาหรือไม่ และสามารถตอบปัญหาของการศึกษาได้ชัดเจนครอบคลุม โดยการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ คือ มีการแยกหมวดหมู่ของข้อมูลตามประเด็นในการศึกษาเพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์ การตรวจสอบข้อมูลได้ใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังนี้ คือ

1) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ เช่น ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม จะทำการตรวจสอบร่วมกับ การสำรวจ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ถ้าได้ข้อมูลที่ตรงกัน ก็ถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้

หลังจากนั้นผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามที่ได้ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของคำตอบและลงรหัสข้อมูลเป็นตัวเลขทั้งหมด แล้วจึงประมวลผล โดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรม SPSS สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวได้แก่สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) โดยใช้อัตราร้อยละ เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนดังกล่าว หลังจากนั้นได้นำเสนอโดยการพรรณนาให้เห็นสภาพข้อเท็จจริง พร้อมตารางและตัวเลขทางสถิติที่ได้ทำการหาค่าร้อยละและนำเสนอเป็นข้อมูลเสริมที่จะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2) ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งทำการแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่พร้อมกับพิจารณาความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยการเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์การวิจัย นอกจากนี้ ในทุกๆ ครั้งที่ได้พูดคุยกับชาวบ้าน ผู้วิจัยได้พยายามตั้งคำถามให้ชาวบ้านช่วยกันคิด วิเคราะห์ ซึ่งเป็นแนวทางในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย ในระหว่างการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ปรึกษาผู้รู้ เพื่อนร่วมงาน และอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งถือว่าการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลอีกชั้นหนึ่ง ผู้วิจัยได้ใช้เวลาทำการศึกษาดังกล่าวจนแน่ใจว่าข้อมูลที่ได้สามารถที่จะตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยถึงการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่มาจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีต่อชุมชนในครั้งนี้ได้